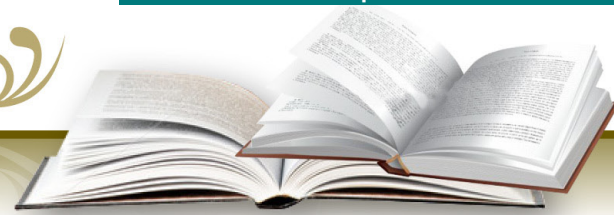

תורה והוראה

482

פרשת לך לך תש"פ

קורא יקר,

אברהם אבינו, האב הראשון שעליו עם ישראל נבנה, שילב בנפשו שתי תכונות מרכזיות.

מצד אחד, האמונה. כפי שמאריך הרמב"ם (הלכות עבודה זרה, פרק ג), אברהם אבינו היה הראשון שהכיר את בוראו בתוך עולם חשוך של עבודת אלילים. אברהם אבינו היה מוכן להקריב את בנו על גבי המזבח למען אמונתו. בכך נהיה אברהם אבינו אבן פינה לאומה היהודית.

מצד אחר, אברהם אבינו הוא איש החסד. איש החסד המובהק. "חסד לאברהם". מעשה אברהם עם שלשת המלאכים הונצח כמעשה החסד המכונן של עם ישראל. מידת החסד של הקב"ה מתגלה בעולם על-ידי אברהם אבינו - אב המון גויים.

אין ספק ששתי המידות האלו פעלו יחדיו אצל אברהם. על-ידי שגמל חסד לעוברי דרך החדיר בהם אברהם אבינו את האמונה בבורא העולם. כפי שמתארים חז"ל, כשאורחיו היו מבקשים להודות לו על האירוח אליו זכו, הוא הפציר בהם להודות לפנות את לבם כלפי מעלה, ולהודות לא-ל עליון.

אולם, מה הקשר ברובד המהותי בין המידות? האם מידת החסד חייבת ללכת יחד עם מידת האמונה? למה זכה אברהם אבינו לשאת דווקא את שתי המידות האלו יחדיו?

דומה שהתשובה לכך מונחת בהגדרה המהותית של מידת החסד - וכך

מאמר השבוע עוסק בשאלה העכשווית תמיד של מצוות יישוב ארץ ישראל. האם יש מצווה, גם כיום, של יישוב הארץ? בהנחה שיש מצווה, איך ניתן לפרש את העובדה שרבים וטובים ממשיכים להתגורר בחוץ לארץ? מהי דעת הרמב"ם בנושא זה? האם ניתן לקיים את המצווה באופן חלקי? בשאלות אלו, ועוד, נעסוק במאמר השבוע.

מצוות יישוב ארץ ישראל בזמן הזה

בפרשת לך לך אנו מוצאים את האזכור הראשון בתורה של ארץ ישראל. התורה מספרת אודות ההוראה שניתנה מאת ה' לאברהם אבינו ללכת "אל הארץ אשר אראך" - הארץ שבה הוא עתיד להעמיד אומה גדולה, ושאותה זרעו עתיד לנחול.

הברית שהקב"ה כורת עם אברהם ועם שאר האבות מדגיש ומבליט את משמעותה הגדולה של ארץ ישראל. פעם אחר פעם ההבטחות מתמקדות דווקא בארץ: "לזרעך אתן את הארץ" (בראשית יב, ז); "לזרעך נתתי את הארץ" (בראשית טו, יב). לאחר מתן תורה, מודגש שארץ ישראל מהווה המקום הראוי והמתאים לקיום מצוות התורה: "אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות, בארץ אשר נתן ה' אלוקי אבותיך לך לרשתה" (דברים יב, א).

המצווה ליישב את הארץ נובעת אפוא ממעמדה המיוחד. נצל את ההזדמנות לדון במצוות יישוב ארץ ישראל ובעיקר בשאלת קיום המצווה בזמן הזה. מהו גדר מצוות יישוב הארץ? האם נאמרה המצווה לדורות? מהן הסיבות השונות שבגינן נפטרים הדרים בחו"ל מלעלות ארצה? האם ניתן לקיים את המצווה באופן חלקי? נשתדל להבהיר את הנושא תוך דיון בצדדיו השונים.

מקור המצווה

הרמב"ם אינו מונה את מצוות יישוב ארץ ישראל כאחת ממצוות התורה. מאידך, הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (מצוות עשה ד), מונה את מצוות יישוב ארץ ישראל כאחת מרמ"ח מצוות עשה, ומציין את מקורה מפרשת מסעי: "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה" (במדבר לג, ג).

על פי דברי הרמב"ן, ניתן לחלק את המצווה לשלושה מרכיבים: א. מצוות דירת ארץ ישראל (המגורים בה) השייכת לכל יחיד; ב. הפרחת השממה; ג. מצוות ירושת ארץ ישראל במלחמה - והיא מוטלת על הציבור בכללותו.

הרישא של הפסוק, "והורשתם את הארץ", מצווה על כיבוש הארץ. הסיפא של הפסוק, "וישבתם בה", מצווה על היישוב. על פי הרמב"ן, הנקודה השלישית היא הפרחת השממה (וכנראה שהיא כלולה במצוות יישוב הארץ), וכלשונו: "שלא נעזבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה".

השמטת הרמב"ם ממניין המצוות

כאמור, דברי הרמב"ן נכתבו כהשגה על הרמב"ם, שלא מנה את מצוות יישוב ארץ ישראל בכלל מניין המצוות. העדרה של מצווה זו מספר המצוות מעלה קושי בדעת הרמב"ם, שכן ממקורות אחרים נראה שהרמב"ם הסכים על כך שיש מצוות יישוב ארץ ישראל, הנוהגת אפילו בזמן הזה.

מקור אחד לכך הוא דברי הרמב"ם בדיני אישות (פרק יג, הלכה יט), שם פסק שאיש או אישה נשואים הרוצים לעלות לארץ ישראל רשאים לכפות את בן-הזוג לעלות ארצה עמם (ע"פ כתובות קי, ב): "במה דברים אמורים מחוצה לארץ לחוצה לארץ, או מארץ ישראל לארץ ישראל. אבל מחוצה לארץ לארץ ישראל, כופין לעלות אפילו מנוה היפה לנוה הרע ואפילו ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גוים מעלין". למרות הרעת התנאים (ממקום שרובו ישראל למקום שרובו גוים), זכות האיש או האישה לכופף את בן-הזוג לעלות לארץ.

על דרך זו, כתב הרמב"ם (הלכות מלכים ה, ט) שאסור לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ, למעט יציאה לצורך צורך שלשה דברים: "ללמוד תורה, לישא אשה, או לצורך לסחורה", ועוד הוסיף: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל, אפילו בעיר שרובה גוים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל".

מכאן נראה שאף לדעת הרמב"ם, מצווה לדור בארץ ישראל. כך גם כתב החזון איש באיגרותיו (קובץ אגרות, ח"א, אגרת עה): "מצב הארץ נפרז מרחוק כידוע, ואינו גרוע מהגלות בחו"ל חלילה, ומצות ארץ ישראל הוכרעה על-ידי הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים, וידוע עד כמה שאף ה"חפץ חיים" זללה"ה לעלות".

לפי זה נשאלת השאלה: מדוע לא מנה הרמב"ם את המצווה בין מצוות התורה?

מצווה דרבנן או מצווה דאורייתא

בין המפרשים שהניחו שהמצווה נאמרה אף לדעת הרמב"ם, מוצאים אנו שתי שיטות מרכזיות ליישוב היעדרות המצווה ממנין המצוות.

שיטה אחת שנאמרה על-ידי כמה אחרונים (ראה שדה חמד, מערכת ארץ ישראל, בשם כנסת הגדולה, יו"ד סימן רלט; פאת השולחן, סימן א; בארעא דרבנן בשם רדב"ז), נוקטת שלדעת הרמב"ם המצווה אינה מצווה דאורייתא, אלא מצווה דרבנן. לפי דעה זו, ציווי פסוק שהובא על-ידי הרמב"ן מתייחס דווקא לדור שירש את הארץ, ולא לכל הדורות.

לפי גישה אחרת, הרמב"ם מסכים שמדובר במצווה דאורייתא, אבל הוא אינו מונה את המצווה מסיבה טכנית. לפי דעת ה'אבני נזר' (יו"ד סימן תנד סעיף ו), הרמב"ם אינו מונה את המצווה משום שהיא תלויה בקיום מצווה אחרת. טרם יישבו ישראל את הארץ, צריכים לקיים את מצוות "החרם תחרימם", כלומר לסלק את האומות המפריעות לישראל לרשת את הארץ. כיון שמונה הרמב"ם מצווה זו, שוב אינו מונה את המצווה שבאה בעקבותיה ונלווית אליה - מצוות יישוב הארץ.

גם בהגדרת האמונה. חסד פירוש חדירה מעבר לגבולות הדין. מעשה חסד פורץ את המחיצות המבדילות בין אדם לבין חברו, ומעניקה את הטוב לזולת. כך אדם שמתחסד עם קונו חודר מעבר לשורת הדין, ומתחבר לרצון ה' שמעבר. חסד פירושו אפוא לפרוץ את הגדר, לחדור אל הצד שמעבר.

כך גם עניין האמונה. המאמין פורץ את גבולות החושך של עולם הזה, ומתעלה לקראת הבהירות של עולם עליון. העולם הזה הרי הוא מקום חשוך - עולם לשון העלם. המאמין מאיר את העולם באמונתו, מתחבר לדבר שמעבר, ומחבר את העולם יחדיו עמו.

בעיקר מהותו היה אברהם אבינו פורץ גבולות. הוא נקרא 'עברי' - כל העולם מעבר זה, ואברהם מעבר זה. אברהם היה בעל חסד. והוא היה בעל אמונה. שתי המידות השתלבו יחד בדמותו הגדולה.

פרשיותיו של אברהם אבינו מלווים אותנו בתחילת חודשי החורף. בחורף אנו עוסקים בזריעה. ואמנם, בכך גם עסק אברהם - בזריעת הזרעים הראשוניים של האומה הישראלית - כלשון הרמב"ם: "וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר".

במובן הטבעי, החורף הוא זמן של גבולות ומחיצות. כל אחד יושב בביתו, מוקף במחיצות. העולם חשוך, לילותיו ארוכים. אברהם אבינו מלמד אותנו איך לפרוץ את הגבולות, איך להאיר את החושך. עושים זאת על-ידי זריעה, זריעה של עיקרי אמונה, זריעה של חסד.

לכל אחד גבולות ומחיצות. כנגד המחיצה שבין אדם למקום נצטוונו במצוות "אנכי ה' אלוהיך". כנגד המחיצה שבין אדם לחברו נצטוונו במצוות "ואהבת לרעך כמוך". את שניהם למדנו מאבינו הראשון. בשבילו - ובשביל ההולכים בדרכו - נברא העולם.

יכולין ליזהר בהם ולעמוד עליהם". יש אחרונים שנתלו בדברי ר' חיים הכהן הנ"ל, ופסקו שאין חובה לדור בארץ ישראל בזמן הזה. ב'אבני נזר' לעומת זאת, דחה את שני הטעמים שהוזכרו בתוספות (כלומר סכנת הדרכים וקיום מצוות התלויות בארץ), וכתב שאין טעמים אלו נוגעים בזמננו. כמובן, אם הטעמים לא היו נוגעים בתקופת ה'אבני נזר', קל וחומר שהם אינם רלוונטיים כיום.

בנוסף לכך, בשו"ת מהרי"ט (יו"ד סי' כח) דחה את דברי ר' חיים הכהן מכל וכל, וכתב שבודאי "תלמיד טועה כתבם". ככל שאר המצוות, ניתן לקיים את המצוות התלויות בארץ, וקיומם בוודאי יביא זכות גדולה למי שזוכה לכך.

שאלה הפרנסה ותכלית יישוב הארץ

אולם, מלבד עניין קשיי הדרך ושאלת קיום המצוות, פרנסת האדם בארץ הקודש מהווה סיבה אפשרית לפטור אנשים מלעלות ארצה. אחת הסיבות שבגינן מותר לצאת מארץ ישראל היא לצורך פרנסה (עבודה זרה יג, א), ואם מותר לצאת לארץ לצורך זה, בודאי שאין חובה לעלות לארץ במצב שבו יאבד אדם את פרנסתו.

בהתאם לכך, מוצאים אנו בגמרא (בבא בתרא צא, א) שעוני מהווה פטור ממצוות יישוב הארץ, ומי שאינו יכול לעסוק לפרנסתו בארץ ישראל, אינו חייב לחיות שם בעוני.

בפתחי תשובה (אבן העזר סימן עה, סעיף ג) הביא אריכות דברים בשם שו"ת מעיל צדקה (סימן כו), שכתב לחלוק על דברי ר' חיים כהן הנ"ל, וכתב שמצווה גדולה היא לעלות לארץ ישראל גם כיום, ואין לו לחוש לסכנת הדרך (אפילו עם ילדים רכים). אך הוסיף לכתוב:

אמנם כן צריך בתחילה תנאי אחד, שיש לו מקום מוכן ומזומן להיות מצוי לו שם פרנסה ברווח, כמש"כ התרומת הדשן בפסקים שלו (סימן פח), וגם בכל בו ראיתיו. ועי' בתשב"ץ (סי' תקסב) דכל שאין לו שם פרנסה מוכנה, מעבירו על דעתו ועל דעת קונו ח"ו, ואין אדם שליט בנפשו. ואפשר אם שיהיה לו פרנסה מוכנת בקלות כ"כ בחו"ל עד שלא יחסר לו בדרך הטבע, מותר. כי עינינו ראו ולא זר שהרוב הבאים שמה לגודל עניותם צריכין לשוב חוצה ומתבלבלין מעבודת השם ומלימוד התורה וכו'. והכלל בזה - אשרי הזוכה לכך ואינו נצרך לבריות ומתפרנס שם אפילו חיי צער ועבוד ה'. אבל אין כל אדם זוכה לכך. וכבר נהגו העם שאינם נוסעים עם בנים קטנים, והכל בשביל קושי השגת הפרנסה שם שאינה מצויה בקלות, וחוב הוא לקטנים, וח"ו יש לחוש שיצאו לתרבות רעה עד שלא יחזק שכלם עליהם לסבול חיי צער, וכמה נשתקעו בזה, וד"ל.

לדעת ה'אור החיים הקדוש' (דברים ל, כ), מצוות יישוב הארץ כוללת את כל התורה. דבריו מובנים לאור היסוד של הרמב"ן (ויקרא כו), לפיו כל המצוות נועדו לקיום בארץ ישראל, ואין להשוות קיום המצוות בארץ ישראל לקיומן בחוץ לארץ. לפי זה, יש לומר שהרמב"ם לא מנה את המצווה משום היותה "מצווה כוללת", שאינה נמנית בספר המצוות.

דעת ה'מגילת אסתר'

בניגוד לדעות הנ"ל, כתב ה'מגילת אסתר' (רבי יצחק די ליון, מגדולי מפרשי ספר המצוות, בפירושו לשורש ד) שלדעת הרמב"ם מצות ירושת הארץ ושיבתה אינה נוהגת בזמן הגלות, ותחזור לנהוג רק בימות המשיח. הוא ממשיך ומביא מקורות לכך שאין כיום מצווה לדור בארץ ישראל, ומה ששיבחו חז"ל את הדירה בארץ ישראל נאמר רק בזמן שבית המקדש היה קיים, ולא בזמן הגלות. הואיל והמצווה נאמרה רק לזמן מוגבל, לא מנה הרמב"ם את המצווה בכלל תרי"ג מצוות.

מרבית האחרונים דחו ביאור זה בדעת הרמב"ם. הרמב"ם, כפי שמעיר ה'אבני נזר', מונה את מצוות הבאת קרבנות, למרות שניתן לקיים את המצווה רק בזמן שבית המקדש קיים. העובדה שלא ניתן לקיים מצווה בזמן מסוים בהיסטוריה אינה סיבה, אפוא, שלא למנותה בקרב תרי"ג מצוות. רק ציוויים שנאמרו כציווי חד-פעמי, כגון מצוות הקב"ה למשה להרים את מטהו על הים, אינם נמנים במניין המצוות.

עקב דברי הרמב"ם המפורשים בעניין שבח הארץ בזמן הזה (כאמור, הרמב"ם אוסר אפילו בזמן הזה את היציאה מן הארץ, וקובע שיש לכל אדם לדור בארץ ישראל), דחו רוב המפרשים את דברי ה'מגילת אסתר', והסכימו שיש מצווה לדור בארץ.

לפי שיטות אלו נשאלת השאלה: כיצד זה ששלמים וגם טובים נמנעו מלעלות ארצה? בנוסף לכך, הרמב"ם עצמו (מלכות ה, ז) כותב שמותר לאדם לדור בכל מקום שבעולם, למעט ארץ מצרים. אם מוטלת על האדם מצווה לעלות לארץ, איך הותר לו לדור בכל העולם?

פטורים מן המצווה: קשיי הדרך וקיום מצוות הארץ

הגמרא בכתובות (קי, ב) קובעת את הדין (המוזכר לעיל) שבעל או אשה רשאים לכוף על בן-הזוג לעלות ארצה: "היא אומרת לעלות, והוא אומר שלא לעלות, כופין אותו לעלות".

על הלכה זו העירו התוספות (ד"ה הוא): "אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים. והיה אומר רבנו חיים דעכשיו אינו מצווה לדור בארץ ישראל, כי יש כמה מצוות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו

ה'אבני נזר', שנשאל על מצוות יישוב הארץ, ועל רבני אירופה שאינם עוברים להתגורר בארץ ישראל עם קהילותיהם, השיב (בתשובה ארוכה) שאם כי המצווה נוהגת אף בזמן הזה, אין עניין לעלות ארצה באופן שפרנסת הרב וקהילתו תהיה תלויה בתרומות מחו"ל. תכלית העלייה לארץ, לדברי ה'אבני נזר', היא להתקרב אל ה', ולחסות תחת ההשגחה הפרטית המיוחדת השורה על יושבי הארץ. אולם, מי שעדיין תלוי בפרנסתו על תרומת חו"ל אינו תחת השגחת ה' הישירה, אלא תחת השגחת שרי חו"ל, ובתנאים כאלו, המצווה אינה מקיימת את תכליתה.

יש להעיר שכיום קל יותר להרוויח ולהתפרנס בארץ ישראל, ולכן טעמים אלו לפטור מעלייה לארץ נקלשים. עם זאת, אין הדבר מובן מאליו, וטרם יחליט לעלות ארצה על האדם לשקול היטב את שיקול הפרנסה.

גם בסברת הרב יהושע מקוטנה (ישועת מלכה, יו"ד סימן סו), שמגביל את מצוות יישוב הארץ לתקופה של ממשלת ישראל (אך כותב בהתלהבות בעניין יישוב הארץ אפילו בזמנו), יש לדון אם הטעם עדיין קיים כיום.

עוסק במצווה פטור מן המצווה

פטור נוסף שהוזכר בדברי הפוסקים נאמר בנוגע לרב המשרת את קהילתו בחו"ל. בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן רכז) כתב שמי שמשרת את קהילתו בחו"ל במלחמה נגד התנועה הרפורמית, אינו חייב (ואינו רשאי) לעלות ארצה. בין השאר, הוא מזכיר את השיקול של "עוסק במצווה פטור מן המצווה" - מי שעוסק בענייני קהילתו בחו"ל, פטור מן המצווה של יישוב ארץ ישראל. מכך ניתן להשליך גם למצבים מקבילים.

דעת ה'אגרות משה' וקיום המצווה לחצאין

דעה מיוחדת נאמרה על-ידי הרב משה פיינשטיין. כשנשאל

אודות מצוות יישוב הארץ בזמננו (שו"ת אגרות משה, אה"ע ח"א, סימן קב), השיב שאם כי המצווה של יישוב הארץ נוהגת אף כיום, אין לראות את כל מי שאינו עולה ארצה כעבריין. הסיבה לכך היא שהמצווה אינה מצווה חיובית, אלא קיומית. מי שמקיים את המצווה, מקבל עליה שכר; אך מי שאינו מקיים את המצווה, אין עבירה בידו.

מסיבה זו, מסיק הרב פיינשטיין שניתן לחשוש לדברי רבי חיים הכהן הנ"ל (בעניין קיום מצוות הארץ). אי-לכך, יש הצדקה להישאר בחו"ל, ולא לעלות ארצה. גישה זו מחדשת בשל העובדה שלא מצאנו דוגמאות אחרות למצוות שאין בהם שום חיוב (אף שיש הסוברים שמצוות שחיטה היא מצווה קיומית).

עבור מי שאינו זוכה לקיים את המצווה ולהתגורר בארץ ישראל, יש לציין שלדעת ה'מגן אברהם' (רמח, טו), ניתן לקיים את המצווה "לחצאין" - גם מי שבא לארץ ישראל לביקור מקיים את המצווה קיום חלקי (הוא מוכיח זאת מדברי הגמרא שהמהלך ד' אמות בארץ ישראל מקיים מצווה).

חלק נרחב מההתנגדות לעלייה לארץ בנוי על "שלשת השבועות" המוזכרות בגמרא (סוף מסכת כתובות). אין כאן המקום להאריך בעניין השבועות, ובמקום אחר הארכנו בטעמים אפשריים ששבועות אלו לא נוגעות כיום.

בנוסף על השבועות, בעל ה'מנחת אלעזר' (ח"ה, סימן יב) מסביר את התנגדותו לעלייה לארץ בהיות הגירוש מן הארץ עונש - "מפני עוונותינו גלינו מארצנו". לכן אסור לנו להשתמט מהעונש בעלייה ארצה, ועלינו לצפות לרחמי שמים, בעת שיבחר ה'. הטוענים נגדו, סבורים שעצם המציאות המאפשרת לנו לעלות ארצה כיום הוא מתוך רחמי שמים ויד ה', ואין לאסור את העלייה ארצה מסברא זו. תקוותנו ותפילתנו הן שנזכה להשלמת קיבוץ נדחינו, ונראה בגאולה שלמה, במהרה בימנו אמן.

עוסק במצווה פטור מן המצווה

דעת ה'אגרות משה' וקיום המצווה לחצאין

דעת ה'אגרות משה' וקיום המצווה לחצאין

דעה מיוחדת נאמרה על-ידי הרב משה פיינשטיין. כשנשאל

שו"ת הלכתי

מתוך השאלות שנשאלו באתר האינטרנט din.org.il בשבוע האחרון

הדליק נר להבדלה קודם שאמר ברוך המבדיל

שאלה:

אם מישהו עשה הבדלה על יין, נר, ובשמים במוצאי שבת אבל לא הבדיל בדברים לפני כן וממילא אסור עדיין בעשיית מלאכה: נמצא שהדליק את נר ההבדלה באיסור, וברך "בורא מאורי האש" באיסור וממילא נמצאת ברכתו לבטלה. עם הבשמים גם היתה בעיה- היו

בתוך מיכל עם מגנט ואסור לנתק את המגנט בשבת וממילא גם הברכה "בורא מיני בשמים" היתה באיסור וממילא היתה ברכה לבטלה. השאלות בעקבות המקרה: 1. האם באמת הברכות "בורא מאורי האש" ו"בורא מיני בשמים" היו לבטלה כיוון שעבר על איסור שהרי לא הבדיל אפילו בדברים לפני כן. 2. האם יצא ידי חובת הבדלה בסופו של דבר ומותר הן בעשיית כל מלאכה והן באכילה ושתיה מיד לאחר מכן? 3. האם אותו הדין לאשכנזים וספרדים בשאלות אלו?

תשובה:

שלום וברכה

הגם שהיה אסור לו להדליק את הנר מותר ליהנות ממנו וממילא גם לברך עליו.

הנושא שכן יש לדון בו, אם חייב לחזור ולהתפלל ערבית, שהרי קיימא לן שמי שלא אמר אתה חוננתנו ועשה מלאכה לפני הבדלה צריך לחזור ולהתפלל, אמנם בזה כתב הדרך החיים שבמלאכות קלות כהדלקת נר הקלו ורק במלאכות שיש בהן טורח החמירו, ואם יחזור ויתפלל ככוונה שאם אינו חייב יהיה נדבה יש בכך טעם.

מקורות:

ראה שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' לד וח"ב סי' לז, תשובות והנהגות ח"ב סי' קסא, שש"כ פרק נט סעי' ח, הענין הזה הרבה יותר רחב משאלתך, הוא נוגע גם האם מותר לנסוע במוצאי שבת עם נהג אוטובוס שלא הבדיל וכן הלאה. ונהגו כאמור להקל.

לקוח שרוצה לעבור ולהתעסק עם חברה מתחרה

שאלה:

שלום הרב, האם אדם שיש לו עסק, והוא שוכר באופן מזדמן את שירותיו של פלוני. ועכשיו הוא רוצה להפסיק לעבוד עם פלוני ולשכור במקום זה את שירותיו של אלמוני, כי הוא מכיר את אלמוני והוא מעדיף לתת לו פרנסה. האם הדבר מותר לבעל העסק? והאם לאלמוני מותר להסכים?

תשובה:

שלום וברכה,

מותר ללקוח לעבור ולשכור שרות של חברה אחרת/אדם אחר. ואין עליו חובה להמשיך עם אותו חברה/אדם שהיה עוסק איתו עד עכשיו. אמנם את הייתה התחייבות חוזית ללקוח עם החברה לתקופה מסוימת, אסור להפסיק את השרות ולעבור לחברה אחרת, כל זמן שלא הסתיים זמן התחייבות שכתוב בחוזה. בהצלחה.

מקורות:

מצאנו בהלכה - אדם שיש לו עסק עם לקוח - שמלווה ללקוח מסוים בריבית (באופן המותר כמובן), או שהוא מביא לו סחורה למכור, ובא אדם אחר ומציע ללקוח תנאים טובים יותר מהראשון, ובכך לסלק את הראשון, בהלכה נקרא מערופיא - הכרות על הלקוח. נחלקו הפוסקים האם נוהגים דין מערופיא בזה (ראה הגהת הרמ"א חו"מ סימן קנו סעיף ה). גם לשיטות האוסרים דין זה נאמר דוקא כלפי החברה שאסור להם לפעול להכניס את עצמם ולהוציא את החברה שמתעסקת איתו. אבל ללקוח מותר להחליט לעבור לחברה אחרת ועל הלקוח לא נאמר האיסור.

עוד מצאנו בהלכה (שו"ע חו"מ סימן רלז) גבי דין עני המהפך בחררה, שאדם שכבר התקשר אם חברו לגבי עסקה מסוימת, שאסור

לאחר לשדל את שיגמור הוא עצמו את העסקה, ובכך להעיף את הראשון שכבר היה בעסקה. אמנם גם זה נאמר דווקא כאשר כבר התנו על עסקה מסוימת, ולא על עסקאות הבאות שעדיין לא סיכמו. וגם בעני המהפך יש מחלוקת האם יש איסור על המוכר לעבור ללקוח אחר, או שהאיסור רק על הלקוח ואין כאן המקום להאריך. בשאלה זו מדובר על עסקאות עתידיות, ובודאי שיכול הלקוח להחליט לעבור למעסיק אחר, מכל סיבה שתהיה.

להשלים מניין למנחה בערב שבת אחר שקיבל שבת

שאלה:

שלום וברכה, האם אדם שקיבל שבת מוקדמת, יכול להשלים מניין בתפילת מנחה של המניין השני? ומה הדין לענות ברכו, שהרי הוא כבר קיבל באמירת ברכו במניין הראשון. אשמח למקור

תשובה:

שלום וברכה

- ראשית עצם ההנחה שאי אפשר להתפלל מנחה אחרי קבלת שבת היא אכן נכונה להלכה, אבל יש מחלוקת בענין זה... ולמעשה אכן עדיף להתפלל אפילו ביחידות קודם לכן ואין להתפלל אחרי קבלת שבת. אחרי תפילת שמונה עשרה של ערבית ודאי אי אפשר להתפלל מנחה, כמובן יכול לענות ברכו שוב. אם רק ענה ברכו יש להכריע שיכול להתפלל מנחה לדעות הנ"ל ואינו דומה לשמונה עשרה של ערבית, כיון שזו כעין קבלת שבת בטעות, אבל אחרי שמונה עשרה זה כבר לילה ממש והוא תרתי דסתרי...
- להשלים למנין לכאורה אם התפלל קבלת שבת ביחידות שלהרבה דעות יכול גם הוא עצמו להתפלל מנחה וכאמור, אפשר גם להשלים למנין, אבל אם ענה עמהם ברכו ומתוך מטרה לקבל שבת שאין כאן ענין קבלת שבת בטעות, או אפילו אמר רק קבלת שבת אבל בציבור ולא ביחיד שאינו יכול כבר להתפלל מנחה, גם לא יוכל להשלים למנין.

מקורות:

- במשנה ברורה רסג, מג כתב שאי אפשר להתפלל מנחה אחרי שקיבל שבת, ובשו"ת האלף לך שלמה סי' קי"ב מבואר שעדיף להתפלל ביחידות כדי להקדים לקבל שבת, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה פרק מו סעי' ה. ובשולחן ערוך הרב שם סי"א ובקונטרס אחרון סק"ב מבואר שאפשר להתפלל מנחה גם אחרי קבלת שבת, ולמעשה הרבה קהילות חסידים נהגו לקבל שבת לפני השקיעה לקיום מצות תוספת שבת אף שהם מתפללים מנחה לאחריה...

קריאת התורה של בר מצווה בשני וחמישי אחר הצהרים

שאלה:

בס"ד שלום רב

רציתי לברר האם יש מקור בהלכה למה שנוהגים כיום ה'אינם שומרים תורה ומצוות' לעשות בר מצווה לילדם בשעות אחה"צ של יום חול (חמישי), עם עליה לתורה בברכה? שהרי חז"ל לא תיקנו קריאת התורה בעת ההיא..

תשובה:

שלום רב,

אכן לא בסדר מה שעושים לקרוא קריאת התורה אחר הצהרים. ראה במקורות.

מקורות:

אם אין עשרה אנשים שלא שמעו את הקריאה בבוקר, ודאי שאסור להוציא ספר תורה ולקרוא סתם כך. אולם גם אם יארגנו שם עשרה אנשים שלא שמעו קריאת התורה אין לעשות זאת. אמנם הפוסקים דנו האם התקנה של עזרא היתה קראית התורה בשני וחמישי באופן כללי, ולא דוקא בבוקר. או שחלק מהתקנה היתה לקרוא בשחרית. ראה בהרחבה בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ד סי' יז). שהרחיב בנושא, וצידד שלא להתיר לעשות זאת אלא במקרה של אונס שאנשים נקלעו למצב שאין להם יכולת לקרוא בבוקר מכל סיבה שהיא, שבאופן אקראי מותר להם לקרוא בשעת מנחה.

אמנם בספר ילקוט יוסף הלכות קריאת התורה, רצה לצדד ולהתיר לעשות זאת לכבוד הבר מצוה. אולם בשו"ת בנין אב נשאל הגאון הרב אליהו בקשי דורון (לשעבר, הראשון לציון, ח"ג סי' יד) וכך השיב:

"ונראה לי שאין לדמות הענין כלל ואין היתר לעשות כן לבר מצוה ואורחיו. גם למתירין למי שלא קראו בשחרית לקרוא במנחה ויש צורך להיזהר ביותר שלא לשנות תקנות חז"ל משום אינשי דלא מעלי המזלזלים בתפילת שחרית ולא שומעים הקריאה בתורה כהלכתה. כב' הביא דברי הילקוט יוסף ולא ראה המקור בשו"ת יביע אומר ח"ד סי' י"ז... ביאר מרן הגר"ע יוסף שליט"א [זצ"ל] הלכה זו ואסף כעמיר גורנה דעת רוב האחרונים שאין לשנות תקנות חז"ל ואין לקרוא בשני וחמישי במנחה גם אם לא קראו בשחרית ועיין שם שהביא מקורות להלכה מהזהר הקדוש ועוד שגם בשני וחמישי התקנה לכתחילה רק בשחרית".

אחריות וחבות לנזק שנגרם בשטח המוסד

שאלה:

לכבוד הרב הדיין שלום בתי לומדת בסמינר למורות וגם עובדת שם כמדריכה... כחלק מההווי בסמינר היא גם עושה לבנות ערבי שירה כשהיא מלווה את השירה בניגון בגיטרה הפרטית שלה. באחד הימים היא הניחה את הגיטרה שלה בסמוך לארון ספרים גדול באחד מחדרי הסמינר ולדאבונה מסיבה כלשהיא או עומס יתר או שהספריה לא הייתה בנויה נכון הספריה קרסה על הגיטרה שלה ושברה אותה כך שהיא יצאה מכלל שימוש. שאלתי היא האם יש חובה על הסמינר לפצות אותה על הנזק שנגרם לה? תודה רבה מאוד

תשובה:

שלום וברכה,

הסמינר שכר את המנגנת ולא את הגיטרה, לכן אינם נעשים שומרים על הגיטרה, ואין עליהם חובת תשלומים. כמו כן על הנזק שנגרם ע"י הארון אינם חייבים, מאחר שהארון לא היה עומד להזיק, אלא אם כן התרו בהם לפרק את הארון מחשש נזק ולא פירקו היה מקום לדון בזה. אבל אם לא הייתה התראה אין חובת תשלומים.

אם הסמינר מבוטח בחברת ביטוח על כל נשקים שנעשים ברשותם, ניתן לפנות לחברת הביטוח כדי לקבל פיצוי כספי. בהצלחה.

מקורות:

ראה שו"ע חו"מ סימן תטז סעיף א, גבי כותל ואיל שנפל והזיק אם לא התרו בבעלים פטור כיון שאין תחילת עשייתן לנזק.